

Czas na nowoczesny pakt solidarności międzypokoleniowej.

„Osoby starsze są nieocenionym źródłem wiedzy i doświadczenia i mogą wiele wnieść na rzecz pokoju, zrównoważonego rozwoju i ochrony naszej planety”.

Sekretarz Generalny ONZ Antonio Guterres

Wyzwania wobec starzenia się społeczeństwa

W obliczu gwałtownie starzejącego się społeczeństwa świata i Europy już od kilku dekad podejmowano liczne działania aby zwrócić uwagę na ten problem i przygotować społeczeństwa do stawienia mu czoła. Polska jest jednym z państw Unii Europejskiej, przed którymi stoją największe wyzwania w kontekście starzenia się społeczeństw, dlatego niezbędne jest wyraźne stanowisko naszego kraju na rzecz seniorów - zarówno na forum UE, jak i ONZ.

Pierwszym międzynarodowym instrumentem dotyczącym starzenia się, który ukierunkował myślenie oraz formułował polityki i programy dotyczące starzenia się był Wiedeński Międzynarodowy Plan Działania w sprawie Starzenia, przyjęty na Światowym Zgromadzeniu ds. Starzenia się w 1982 r. w Wiedniu i zatwierdzony w tym samym roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ (rezolucja 37/51). W ślad za nim 14 grudnia 1990 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych ustanowiło 1 października Międzynarodowym Dniem Osób Starszych, w 1991r. przyjęło Zasady Narodów Zjednoczonych dotyczące osób starszych, w 1992r. ustanowiono proklamację dotyczącą starzenia się, natomiast rok 1999 ogłoszono Międzynarodowym Rokiem Osób Starszych.

Powstanie Obywatelskiego Parlamentu Seniorów

Minęło już 30 lat od zwołania przez Parlament Europejski w Luksemburgu pierwszego Europejskiego Parlamentu Seniorów, który stał się wzorem dla utworzenia w Polsce w 2015r. Obywatelskiego Parlamentu Seniorów (OPS). Już wtedy biorąc pod uwagę dane demograficzne troszczono się o seniorów i politykę senioralną w Europie. Ustalono tam, że w każdym państwie członkowskim Unii Europejskiej powinien powstać Parlament Seniorów, który mógłby wpływać na politykę tego państwa wobec ludzi starszych. Inicjatywa powołania Obywatelskiego Parlamentu Seniorów była jednym ze sztandarowych wniosków II Kongresu Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz wynikiem twórczego dialogu i konsolidacji środowisk senioralnych trwających od 2005r.

Projekt utworzenia OPS jako ogólnopolskiego organu przedstawicielstwa i rzecznictwa interesów środowisk senioralnych oraz formę społecznego dialogu, umiejscowionego na najwyższym poziomie parlamentarnym zyskał poparcie rządu, Senatu i Sejmu RP w 2015 r. Ówczesny Marszałek Sejmu objął OPS honorowym patronatem, a Kancelaria Sejmu udzieliła wydatnej pomocy logistycznej, organizacyjnej i finansowej. Patronat merytoryczny sprawowała sejmowa Komisja Polityki Senioralnej, udzielając też wsparcia organizacyjnego przy tworzeniu programu obrad i organizacji sesji.

W pierwszej historycznej już sesji OPS wzięli udział czołowi politycy: Marszałek Sejmu RP, Premier, ministrowie, przedstawiciele Sejmu i Senatu, Szef Kancelarii Prezydenta RP. Obecna była także pierwsza dama RP Anna Komorowska. W sesji tej brały udział trzy środowiska senioralne: Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW) reprezentowane przez Fundację „Ogólnopolskie Porozumienie UTW” i „Ogólnopolską Federację Stowarzyszeń UTW”, gminne rady seniorów (powstające w oparciu o art. 5c ustawy o samorządzie gminnym, mające charakter konsultacyjny, doradczy i inicjatywny) i Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów (liczący 500 tys. członków zrzeszonych w 2500 jednostkach: okręgach, rejonach i kołach) oraz mniej liczne inne organizacje senioralne. Na czele Obywatelskiego Parlamentu Seniorów stanęła jego przewodnicząca Krystyna Lewkowicz.

Założonymi przez inicjatorów priorytetami OPS stały się: integracja, rzecznictwo interesów środowiska senioralnego i reprezentacja osób starszych wobec władz publicznych, monitorowanie i ocena rządowych programów dotyczących osób starszych, społeczny dialog, formułowanie stanowisk i opinii, inicjowanie i wspieranie systemowych rozwiązań prawnych, organizacyjnych i finansowych poprawiających sytuację życiową osób starszych. Środowiska inicjatywne za niezbędne uważały stałe monitorowanie sytuacji osób starszych, z uwzględnieniem aspektów społecznych, medycznych i ekonomicznych. Ponad 9-milionowa społeczność osób starszych oczekuje poszanowania dla swojej ogólnopolskiej reprezentacji, w tym umożliwienia wyrażania poglądów, prowadzenia dialogu z władzami publicznymi oraz organizowania dorocznych sesji plenarnych. Istotnym celem było nawiązanie konstruktywnej współpracy z Sejmową Komisją Polityki Senioralnej, na której czele stał przewodniczący poseł Michał Szczerba, jako forum partnerskiej, podmiotowej rozmowy ze środowiskami senioralnymi w naszym kraju.

8 lat działania OPS

Zmiana władzy w 2015r. zmieniła wszystko w naszym państwie. Władze sejmowe partii rządzącej postawiły twarde warunki personalnego, politycznego podporządkowania delegatów OPS partii rządzącej, mieli ich wyznaczać wojewodowie, czyli terenowi przedstawiciele rządu. Okazane przez władze OPS zasady niezależności, apolityczności i samorządności oraz brak podporządkowania się politycznym dyspozycjom partii sprawującej władzę przyczyniły się do wydania decyzji ówczesnego Marszałka Sejmu o zerwaniu wszelkiej współpracy oraz ignorowaniu istnienia OPS wraz z usunięciem OPS z terenu Sejmu RP, co uniemożliwiło pomoc finansową i logistyczną ze strony Parlamentu w organizacji i rocznych sesji plenarnych w latach 2016-2019. Brak dialogu i pomocy ze strony rządu i Sejmu RP bardzo utrudniał działanie i ograniczał formy realizacji statutowych celów OPS. Organizacja kolejnych sesji plenarnych OPS w latach 2016–2019 w audytorium Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN była możliwa tylko dzięki wsparciu samorządu warszawskiego. Odbywały się prace w komisjach, rozwijały się struktury terenowe w kraju, a posiedzenia plenarne odbywały się w gościnie użyczanych salach różnych instytucji podległych prezydentowi Warszawy. Wiele optymizmu i nadziei wniosło zaproszenie seniorów na VI Sesję plenarną OPS w 2020 r. do Senatu. Marszałek Senatu Tomasz Grodzki w czasie powitania w miejscu przeznaczonym dla rady starszych, czyli idealnym dla seniorów zapewniał „o przekuwaniu pomysłów seniorów w inicjatywy ustawodawcze”. Podobnie prezes PSL Władysław Kosiniak-Kamysz przekonywał: „Musimy zrobić wszystko, by polityka senioralna miała odpowiednie miejsce w polskiej polityce społecznej, a seniorzy powinni móc wpływać na jej kształt. Podczas tej sesji dostrzeżono potrzebę utworzenia działu administracji rządowej dedykowanego osobom starszym. Poseł Michał Szczerba podkreślał potrzebę wzmocnienia polityki senioralnej, jako główne wyzwanie kierowanego przez niego Parlamentarnego Zespołu ds. Uniwersytetów Trzeciego Wieku, zapowiadając, także że zespół przygotowuje nowelizację ustawy o osobach starszych. Zaapelował, aby w przyszłości zorganizować w Polsce obrady Europejskiego Parlamentu Seniorów, co pozwoliłoby wykorzystać doświadczenie i potencjał OPS. Kolejna VII Sesja w 2021r. po pandemii odbyła się również w Senacie, natomiast VIII sesja sprawozdawczo-wyborcza w 2022r. wróciła do Sejmu i delegaci wybrali nowe prezydium OPS na IV kadencję na lata 2022-2025. Przetrwanie OPS w trudnych warunkach bez możliwości korzystania z pomocy logistycznej Sejmu, bez siedziby, żadnego wsparcia finansowego z budżetu i zaplecza administracyjnego było możliwe tylko dzięki aktywności delegatów OPS, silnej woli przetrwania i dobrej współpracy z samorządami regionalnymi oraz wsparciu Warszawskiej Komisji Dialogu Społecznego ds. UTW (w skład której wchodzi 38 warszawskich UTW). W celu wsparcia działań OPS już w 2016r. Krystyna Lewkowicz jako przewodnicząca prezydium OPS powołała Fundację OPS, która była instytucją obsługującą OPS od strony formalnej, merytorycznej i finansowej przy organizacji rocznych sesji parlamentarnych OPS do 2022r. Kierując się koniecznością uzyskania osobowości prawnej, przez

nieformalną organizację społeczną, jaką jest OPS w lipcu 2021r. głosami 23 delegatów założycieli OPS powołano do życia, Stowarzyszenie pod nazwą Obywatelski Parlament Seniorów, które przejęło dotychczasowe zadania Fundacji o tej samej nazwie od 2022r. Podsumowując 8-letni trudny okres działania OPS, naznaczony pandemią izolującą osoby starsze, w czasie rządów nieprzychylnych nam seniorom władzy, kiedy zorganizowano 8 rocznych sesji z udziałem delegatów z całej Polski, docenić należy powołanie w ostatnim roku 4 kolejnych Delegatur Regionalnych w województwach: Lubelskim, Łódzkim, Podlaskim, Wielkopolskim. Do 2021r. delegaci OPS byli skupieni tylko w 10 delegaturach: Dolnośląskiej, Kujawsko-Pomorskiej, Lubuskiej, Małopolskiej, Pomorskiej, Świętokrzyskiej, Warszawsko-Mazowieckiej, Śląskiej, Warmińsko-Mazurskiej, Zachodniopomorskiej. Wciąż brakuje delegatur w województwach opolskim i podkarpackim.

Niewątpliwym sukcesem kilku kadencji było poszerzenie liczby terenowych organizacji senioralnych w Polsce delegujących swoich członków do OPS tzn. z rad seniorów, uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora, branżowych organizacji senioralnych, Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów i wielu innych, w sumie 460 osób. Tym samym OPS stał się ciałem reprezentatywnym, godnością równorzędnym partnerem władzy państwowej, poważnym reprezentantem czwartej części społeczeństwa, blisko 10-milionowej rzeszy wyborców i ludzi, którzy w okresie pracy zawodowej budowali dorobek ekonomiczny i siłę gospodarczą obecnego państwa. W demokratycznym państwie prawa takiej masy społecznej nie można ignorować. Niestety w minionym okresie czasu mimo zgłoszeń licznych poprawek i uzupełnień do ustawy o osobach starszych, nie udało się Prezydium OPS wprowadzić żadnych zmian ani nawet zainteresować Sejmowej Komisji Polityki Senioralnej tym ważnym tematem. Wypracowane dokumenty z sugestiami i ocenami poczynań rządowych na rzecz seniorów przesyłane do kancelarii Sejmu RP, nie znajdowały miejsca na należytą uwagę. Dla Sejmu RP, poprzedniej kadencji OPS przestał istnieć.

Pierwszy rok nowej IV kadencji OPS rozpoczął się od wielu ważkich zmian. Na czele prezydium OPS stanął nowy przewodniczący Zbigniew Tomczak, utworzono przy Prezydium 3 komisje problemowe: prawną, bezpieczeństwa, zdrowia i polityki społecznej. Przygotowano także nowy Regulamin OPS, który będzie przedmiotem głosowania podczas najbliższej sesji plenarnej OPS. Nowy Regulamin zlikwidował funkcje Osoby Zaufania Publicznego oraz Konwent Seniorów, wprowadzając w jego miejsce Radę OPS, której członkami są: członkowie Prezydium i Przewodniczący Delegatur. Zrezygnowano z zapisów o szczególnym powiązaniu ruchu społecznego OPS działającego na podstawie regulaminu ze Stowarzyszeniem OPS, które jako organizacja pożytku publicznego działa na podstawie statutu. Również władze Stowarzyszenia OPS i OPS nie mogą być automatycznie tożsame. W minionym roku, po raz pierwszy nie odbyła się IX sesja plenarna OPS planowana na październik 2023 r., z powodu trudności w jej zorganizowaniu w czasie trwającej kampanii wyborczej do Parlamentu.

Reprezentacja środowiska mundurowego w OPS

Podczas ostatniej kampanii przedwyborczej do OPS w środowisku Związku Żołnierzy Wojska Polskiego upowszechniano wiedzę na jego temat oraz polityki senioralnej, w celu zachęcenia seniorów mundurowych do większej aktywności. W wyniku podejmowanych działań w regionalnych strukturach OPS wśród 460 delegatów znalazło się 12 członków ZŻWP, w pięciu delegaturach: pomorskiej - 5, mazowieckiej-3, warmińsko-mazurskiej- 1, zachodnio-pomorskiej-1, łódzkiej-2. Ponadto jeden z naszych członków znalazł się także we władzach Stowarzyszenia OPS, w Komisji Rewizyjnej.

Niestety jako środowisko mundurowe nie możemy odnotować poprawy bytu seniorów wojskowych, którym niesłusznie odebrano emerytury. Nie podjęto też w OPS żadnych interwencji w celu przywrócenia współpracy ZŻWP z jednostkami wojskowymi w ramach funkcjonującego w przeszłości porozumienia, zerwanego przez MON w 2017r.

Nasza organizacja związkowa zupełnie bezpodstawnie została potraktowana niesprawiedliwie i krzywdząco i „wyjęta spod prawa” przez ekipę rządzącą po 2015r. Mimo publicznego wystąpienia przedstawicielki środowiska ZŻWP na sesji plenarnej OPS 1 października 2021r. z apelem o dokonanie uzupełnienia w rozporządzeniu nakazującym raportowanie sytuacji osób starszych, o sektor obrony narodowej, wobec braku takiego Raportu z MON w rocznym sprawozdaniu o sytuacji osób starszych w Polsce, składanym przez Radę Ministrów Sejmowi i Senatowi, nie odniesiono się do tej kwestii w żaden sposób, ignorując zupełnie środowisko seniorów wojskowych.

Zwrócono także uwagę na rażący brak spójności deklaracji państwa w zakresie polityki społecznej wobec osób starszych, w której jest mowa o bezpieczeństwie, uczestnictwie i solidarności a rzeczywistymi działaniami kierownictwa resortu ON zrywającego w 2017r. porozumienie ze Związkiem Żołnierzy Wojska Polskiego, w konsekwencji czego struktury związkowe zostały wyrzucone na przysłowiowy bruk a środowisko pozbawione więzi pokoleniowej. Resort zrywając porozumienie pozbawił członków ZŻWP - byłych żołnierzy podstaw bezpieczeństwa, partycypacji w życiu społecznym i okazał niechęć, wrogość, które przecież są zaprzeczeniem solidarności. Tym samym ZŻWP stał się jedynym środowiskiem seniorów - „współczesnych wyklętych” przez władze.

Ustawa o osobach starszych

Wydawało się, że wyrazem troski naszego państwa o sprawy senioralne było uchwalenie 11 września 2015r. ustawy o osobach starszych, której przepisy weszły w życie z początkiem 2016 roku. Ustawa ta określa zakres monitorowania i przedstawiania informacji o sytuacji osób starszych, podmioty uczestniczące w realizacji tego zadania oraz źródła jego finansowania. Monitorowanie sytuacji osób starszych jest prowadzone przez organy administracji publicznej, państwowe jednostki organizacyjne oraz inne organizacje zaangażowane w kształtowanie sytuacji osób starszych. Natomiast zakresem monitorowania sytuacji osób starszych obejmuje się: sytuację demograficzną, sytuację dochodową, warunki mieszkaniowe, aktywność zawodową, sytuację rodzinną i strukturę gospodarstw domowych, sytuację osób niepełnosprawnych, aktywność społeczną i obywatelską, aktywność edukacyjną i kulturalną, aktywność sportową i rekreacyjną, stan zdrowia, dostępność i poziom usług socjalnych, równe traktowanie i przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek oraz realizację polityki senioralnej. Sporządzona roczna informacja o sytuacji osób starszych w Polsce ma zawierać ocenę realizacji polityki senioralnej, w tym wniosków i rekomendacji sformułowanych w poprzedniej informacji oraz wnioski i rekomendacje dotyczące przyszłych zadań i inicjatyw, które należy podjąć w celu kształtowania warunków godnego i zdrowego starzenia się. Informacja Rady Ministrów podawana jest do wiadomości publicznej.

Ustawa ta została przygotowana w wielkim pośpiechu pod koniec kadencji Sejmu i nie jest ona spełnieniem marzeń środowisk senioralnych a zaledwie substytutem. Od kilku lat zarówno środowiska senioralne jak i Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Naczelna Izba Kontroli wnosiły potrzebę nowelizacji tej istotnej ustawy. Za kluczowe RPO uznaje kompleksową nowelizację ustawy o osobach starszych obejmującą m.in. wprowadzenie koordynacji i ewaluacji polityki senioralnej. Rzecznik rekomenduje wprowadzenie do „Polityki społecznej wobec osób starszych do 2030 r.” adekwatnych wskaźników realizacji zadań poprzez nowelizację ustawy o osobach starszych z 11 września 2015 r. Wnosi o rozszerzenie zakresu ustawy - obejmującej dotychczas jedynie monitoring sytuacji osób starszych i realizacji polityki senioralnej - także o ewaluację działań. Odpowiednie mierniki i wskaźniki mogłyby zostać wprowadzone do ustawy osobnym rozporządzeniem.

RPO zgłaszał konieczność wprowadzenia instytucji koordynującej politykę senioralną. „Polityka społeczna wobec osób starszych do 2030 r.” zakłada wypracowanie mechanizmów współpracy pomiędzy sektorem zdrowia i polityki społecznej. Rzecznik docenia ten kierunek prac, ale działania podejmowane z seniorami i seniorkami na ich rzecz łączą w sobie działania

ze znacznie szerszego spektrum. Aktywne docieranie z informacją o usługach i ofercie, dostosowanie mieszkań do potrzeb osób starszych, rozwiązanie problemu osób zamkniętych na wyższych piętrach bez windy, działania kulturalno-oświatowe, partycypacja społeczna, przeciwdziałanie samotności i depresji - to obok ogólnej ochrony zdrowia i pomocy społecznej równie istotne obszary, wymagające spójnych działań. Instytucja koordynująca powinna mieć uprawnienia korygujące poszczególne działania oraz wskazywać luki i priorytety w zakresie wypracowania międzysektorowych rozwiązań.

RPO postulował rozszerzenie ustawy o obszar przeciwdziałania przemoc i dyskryminacji wobec osób starszych, którego zabrakło wśród obowiązujących aktualnie 13 obszarów. Zwracano uwagę na szątkowe informacje przedstawiane przez władze w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na wiek. Dlatego rozporządzenie do ustawy powinno również dookreślić sposób gromadzenia danych do Informacji o sytuacji osób starszych w Polsce w zakresie przeciwdziałania takiej dyskryminacji. Projekty rządowe powinny zaś wskazywać, czy i w jakim zakresie w inicjatywach legislacyjnych uwzględniono prawa osób starszych oraz informować czy projektowane zmiany wpłyną na wyrównywanie szans osób starszych.

Dopiero po ostatnich zmianach politycznych w naszym kraju istnieje realna szansa na nowelizację ustawy, tym bardziej, że zauważalnie zmieniło się podejście do seniorów oraz polityki senioralnej w kraju, także w kontekście zmian na arenie europejskiej, potrzeby tworzenia nowej europejskiej strategii na rzecz osób starszych.

Raporty o sytuacji osób starszych

Realizując obowiązek nałożony przepisem art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz. U. poz. 1705) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, od wielu lat we współpracy z innymi resortami, instytucjami centralnymi oraz służbami społecznymi na szczeblu województw opracowuje Informację o sytuacji osób starszych w Polsce, która stanowi opis i diagnozę bieżącej sytuacji oraz potrzeb i oczekiwań seniorów. Przedmiotowe sprawozdanie zawiera informacje o sytuacji społeczno-ekonomicznej osób starszych w Polsce.

Przedstawione dane dotyczą w szczególności zagadnień z zakresu sytuacji demograficznej, ekonomicznej, rodzinnej, zdrowotnej, sytuacji na rynku pracy, dostępności i poziomu usług społecznych, czy też wszelkiego rodzaju aktywności podejmowanych przez osoby starsze. Dokument zawiera także opracowanie na temat stanu realizacji polityki społecznej wobec osób starszych w Polsce na szczeblu centralnym oraz na szczeblu regionalnym. Ostatni rozdział to opracowanie na temat realizacji działań zaplanowanych w dokumencie Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność przyjętej uchwałą nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 r. (M.P. poz. 1169).

Do tej pory przyjętych zostało 7 edycji dokumentu. Ostatnia Informacja za 2022 r. została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 6 listopada 2023 r. Należy podkreślić, że niektóre badania, ze względu na częstotliwość ich prowadzenia lub zasady publikacji są sporządzane w cyklu kilkuletnim.

Z analizowanego dokumentu wynika, że w końcu 2022 r. liczba ludności Polski wyniosła 37,8 mln, w tym blisko 9,8 mln stanowiły osoby w wieku 60 lat i więcej (25,9%). W stosunku do roku 2021 liczba osób w wieku senioralnym wzrosła o 67,6 tys. osób tj. o 0,7%. Najliczniejszą grupę (25,7%) stanowiły osoby w wieku 65-69 lat. Większość stanowią kobiety. W 2022 r. podobnie jak rok wcześniej stanowiły one 58,1%. Na 100 mężczyzn przypadało ich 139 (dla ludności Polski wskaźnik feminizacji wyniósł 107). Przewaga liczebna kobiet wzrasta wraz z przechodzeniem do kolejnych grup wieku, np. w grupie 60-64 lata kobiety w 2022 r. stanowiły 52,9% zbiorowości, a współczynnik feminizacji wyniósł 112. Wśród osób co najmniej 85-letnich 72,3% to kobiety, a na 100 mężczyzn przypadało ich 261. Wśród osób w wieku sędziwym – aż 2/3 to osoby owdowiałe, w tym ponad 80% to samotnie żyjące kobiety. Z prognozy ludności Polski na lata 2023–2060 wynika, że proces starzenia się społeczeństwa będzie się pogłębiał - w 2060 roku będzie nas o 7 mln mniej, czyli niecałe 31 mln Polaków, natomiast udział osób

starszych w ogólnej liczbie mieszkańców Polski wzrosnie do 11,6 miliona i będzie stanowiła prawie 40% ogółu ludności. Spadek liczby ludności ogółem i wzrost liczby ludności w wieku senioralnym skutkuje wzrostem wskaźnika obciążenia demograficznego osobami starszymi.

Spółeczeństwo obywatelskie seniorów

Miarą poziomu cywilizacyjnego demokratycznego państwa jest dojrzałe społeczeństwo obywatelskie mierzone aktywnością społeczną swoich obywateli działających w różnych organizacjach pozarządowych, w tym senioralnych. Aktywność obywatelska oznacza współdziałanie i współodpowiedzialność za sprawy ważne dla całego kraju i społeczeństwa w różnych obszarach życia zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i lokalnym. W Polsce społeczeństwo demokratyczne kształtuje się tak jak władza państwowa dojrzewa do wyższego zaangażowania obywateli i poziomu życia państwowego, gdzie różne kręgi społeczeństwa poprzez swoje organizacje formułują pod adresem władzy na różnych jej poziomach, swoje oczekiwania, a władza liczy się z głosem społeczeństwa i uwzględnia go w swoich działaniach. Od lat dostrzegano, że warto konsekwentnie tworzyć różne formy dialogu i wspierać działania seniorów, doceniając solidarność międzypokoleniową oraz zwracając uwagę na doświadczenia seniorów, z których powinny czerpać młodsze pokolenia.

W ramach rozwoju społeczeństwa obywatelskiego przestrzeń działania seniorów i na rzecz seniorów została wypełniona licznymi organizacjami: klubami seniorów, Uniwersytetami Trzeciego Wieku, Stowarzyszeniami i Fundacjami, radami seniorów różnych szczebli administracji, centrami aktywności seniorów. Na wyższym poziomie organizacji państwowej to OPS formułuje zbiorczo głos 10-milionowej rzeszy seniorów w naszym kraju, skupiając w swoich strukturach szeroką reprezentację różnych środowisk seniorów z ich potrzebami i oczekiwaniami. Wszak 10 milionów podatników to nie jakaś tam lokalna garstka bez większego znaczenia społecznego. W samorządach działają Rady Seniorów oraz kluby i koła seniora i Uniwersytety Trzeciego Wieku. W ramach społeczeństwa obywatelskiego funkcjonują liczne organizacje pozarządowe, związki i stowarzyszenia kombatanckie, fundacje i stowarzyszenia działające na rzecz seniorów w regionach całej Polski.

Spółeczne Rady Seniorów

Formalnie Rady Seniorów mogły powstawać od wielu lat, ale tylko na podstawowym poziomie samorządu. Umożliwiły to przepisy ustawy z dnia 11 października 2013 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym, zgodnie z którymi Radę Seniorów mogła powołać gmina, ale nie był to jej obowiązek, tylko dobra wola włodarzy. Zgodnie z definicją Rada Seniorów to kolegalna instytucja o charakterze konsultacyjnym, doradczym oraz inicjatywnym umocowana prawnie w ustawie. Można również to ująć w sposób bardziej przystępny – jest to miejsce dialogu i działania, które powstało, aby troszczyć się o seniorów, a jej członkowie to grupa społecznych aktywistów chętnych do pomocy i wspierających lokalne władze, aby pamiętały o potrzebach najstarszych, oraz dobrze je rozumiały.

Wysyp Rad Seniorów stał się faktem, w 2014r kiedy powstało 71 rad seniorów, w 2015 roku powołano 131 takich ciał, jak podaje w swoich badaniach dr Emilia Lewicka-Kalka. Niemniej jednak, pomimo początkowego wzrostu zainteresowania Radami Seniorów, nie stały się one powszechnym zjawiskiem. Wśród 2477 gmin, powstało około 380 Rad. Z raportu o sytuacji osób starszych za 2022r. wynika, że na podstawowym szczeblu administracji funkcjonowało 440 rad seniorów na ponad 2500 jednostek samorządowych.

W obszarze polityki senioralnej wciąż wiele pozostaje do zrobienia, dlatego Ogólnopolskie Porozumienie o Współpracy Rad Seniorów z przewodniczącą Barbarą Szafraniec, dążyło do zmiany przepisów, których celem było osiągnięcie systemowych rozwiązań, lepiej odpowiadających potrzebom seniorów. Pierwszy projekt nowelizacji ustawy o samorządzie pojawił się w 2016 r. i popierały go Uniwersytety Trzeciego Wieku oraz ówczesna przewodnicząca Komisji Polityki Senioralnej, jednak skuteczne zmiany dotyczące powoływania i

funkcjonowania Rad Seniorów przyjęte zostały dzięki determinacji Ogólnopolskiego Porozumienia o Współpracy Rad Seniorów (OPoWRS) i wsparciu Marzeny Okła-Drewnowicz od 2019r., która stała się jego przewodniczką. Dlatego, aby zrealizować misję w postaci budowy spójnego, przemyślanego i systemowego programu wsparcia osób starszych, seniorzy muszą mieć rzecznika spraw osób starszych w randze ministra. To był główny postulat Porozumienia, z którym Porozumienie występowało wielokrotnie.

Nowelizacja przepisów ustawy o samorządzie obowiązująca od kwietnia 2023 r. przyznała Radom Seniorów większe uprawnienia i kompetencje. Najważniejsza zmiana w tej ustawie wprowadza obowiązek powołania Rad Seniorów na wniosek seniorów – zarówno na poziomie gminy, powiatu, jak i województwa, (art. 7 ust. 16A, dodaje „politykę senioralną”, co oznacza, że wraz z nowelizacją polityka senioralna stała się obligatoryjnym zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego (JST). Zapis ten jest ogromnym sukcesem. Ta i inne zmiany na mocy ustawy stanowią podstawę dla efektywniejszego funkcjonowania tych organów, zapewniając im autonomię oraz środki na realizację działań.

W opinii Marka Bochowicza, Rady Seniorów są jedynym organem reprezentującym seniorów, posiadającym prawne usankcjonowanie, poprzez odpowiednie zapisy w ustawie, które wskazują Jednostki Samorządu Terytorialnego (JST) jako mające finansować obsługę administracyjno-biurową Rady Seniorów, wobec czego urzędnicy nie mogą się zasłaniać przepisami i izbą obrachunkową, która im ewentualne środki na działanie Rady Seniorów zakwestionuje. Istotnym problemem, jest konkurencja między liderami i organizacjami senioralnymi w regionie. Żadna z organizacji ani Obywatelski Parlament Seniorów, ani PZERiI, ani UTW, czy inna organizacja pozarządowa zajmujące się seniorami nie ma takiego umocowania prawnego jak Rady seniorów.

Z opracowania dr. Emilii Lewickiej-Kalki pt. „Funkcjonowanie Rad Seniorów w Polsce”, wynika, że w 2019 r. aż 64% inicjatorów powołania Rad Seniorów stanowili przedstawiciele administracji samorządowej, przedstawiciele osób starszych 19%, a reprezentanci organizacji pozarządowych tylko 11%. Aktualnie istnieją dwie ścieżki pozwalające na powołanie Rady Seniorów odpowiednio w gminie, powiecie i województwie. Pierwsza z nich to inicjatywa obywatelska, druga to urzędnicza, gdzie rada gminy, rada powiatu lub sejmik województwa podejmuje decyzję o powołaniu Rady Seniorów z własnej inicjatywy. Znowelizowane przepisy z pozoru tylko zachęcają do odwrócenia tego trendu i wychodzenia z inicjatywą naprzeciw lokalnym władzom.

Władza państwowa wsłuchując się w głos społeczeństwa seniorów, dała ustawowo możliwość tworzenia Rad Seniorów, wyposażając je w kompetencje organu doradczego i opiniotwórczego rady gminy, zezwoliła gminom na ich choćby drobne wsparcie finansowe czy materialno-organizacyjne dające owym radom możliwość samodzielnego funkcjonowania. Niestety wsparcie to okazało się fasadowym wobec gwarancji lokalowej, obsługi administracyjnej, środków finansowych i zwrotu kosztów przejazdu dla rodziców dowożących dzieci na obrady młodzieżowej rady gminy, zawartych w tej samej ustawie. Udokumentowane starania posłów mniejszościowych o zmianę usytuowania prawnego-finansowego i obsługowo-administracyjnego rad seniorów na poziomie porównywalnym do młodzieżowych rad gminy, większość parlamentarna zignorowała.

Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów

PZERiI działa od 1960 r. i liczy około 1 mln członków, jest więc najstarszą i najbardziej liczną organizacją skupiającą osoby starsze i niepełnosprawne w Polsce, Na czele Związku stoi pani Elżbieta Ostrowska jako Przewodniczącą Zarządu Głównego PZERI w Warszawie. Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów – powstał 5 czerwca 1975 r. w miejsce Zjednoczonego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, a jego działania obejmują: działalność socjalno-bytową, czy kulturalną. Organizacja posiada 1.500 kół, oddziałów i klubów. Zarząd Główny PZERiI w oparciu o uchwałę I Krajowego Zjazdu nadaje odznaczenie: Złotą Odznakę Honorową.

Odznaczenie nadaje się: „zasłużonym działaczom związkowym oraz osobom fizycznym i prawnym spoza Związku” – „w dowód uznania zasług położonych dla rozwoju Związku i dla zaspokajania potrzeb socjalnych i kulturalnych jego członków”. Ważnym obszarem działalności jest reprezentacja osób starszych w debacie publicznej w radach seniorów na różnych szczeblach samorządu, w komisjach sejmowych, w procesach opiniowania aktów prawnych dotyczących interesów i potrzeb tej grupy społecznej.

Uniwersytety Trzeciego Wieku

Pierwszy Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW) w Polsce zaczął funkcjonować w 1975 roku podobnie jak w Belgii, Szwajcarii, we Włoszech, Kanadzie i USA (California). Powstał przy Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego w Warszawie z inicjatywy lekarki – prof. Haliny Szwarz, zainspirowanej pomysłem, Pierre Vellas założyciela pierwszego na świecie UTW w Tuluzie, który powołał także Międzynarodowe Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku – AIUTA. Jest to międzynarodowa organizacja skupiająca uniwersytety trzeciego wieku z całego świata, której celem jest promowanie edukacji osób starszych, wymiana wiedzy i doświadczeń pomiędzy uniwersytetami z różnych krajów, a także prowadzenie badań na temat edukacji dorosłych. Polska była trzecim krajem świata, w którym rozwinął się ruch UTW. Kolejne UTW powstawały we Wrocławiu (1976) przy współpracy Szwarz, w Opolu (1977), Szczecinie (1978) i Poznaniu (1979). Największa część UTW (37%) rozpoczęła działalność w latach 2006-2010, oraz 2011-2015 (31%), ale do 1995 r. istniało zaledwie 20 UTW.

Obecnie w Polsce funkcjonuje prawie 700 UTW, tworząc przestrzeń do aktywności 200 tysięcy słuchaczy. Słuchaczami były głównie kobiety (83,8%), osoby w wieku 60- 79 lat (82,9%), z wykształceniem średnim (48,9%) i mające status emeryta (88,6%). Ich działalność nie jest bezpośrednio regulowana przepisami ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. UTW mają bardzo różnych organizatorów, strukturę, tematykę i formy zajęć. Łączą je adresaci działalności i główna idea, tj. umożliwienie kształcenia, aktywności intelektualnej i społecznej osobom, które zakończyły już okres intensywnej działalności zawodowej. Ich powstawanie jest wynikiem inicjatyw społeczności lokalnych. Polskie UTW mają zróżnicowaną formę organizacyjno-prawną. Ponad 56% uniwersytetów dla seniorów funkcjonuje w strukturze organizacji pozarządowych: stowarzyszeniach i fundacjach, bazując na porozumieniu o współpracy lub patronacie z uczelniami w takich segmentach jak wsparcie dydaktyczne (56%), naukowe (35%) czy udostępnienie sal i biur (28%). Ponadto UTW działały przede wszystkim w strukturze wyższych uczelni – 21,5% oraz domów i ośrodków kultury – 17,7%. UTW współpracują też z podmiotami zewnętrznymi, przede wszystkim samorządami (88 proc.) oraz instytucjami kultury (63 proc.), a także organizacjami pozarządowymi (53 proc.).

Uniwersytety Trzeciego Wieku stały się ważnymi instytucjami, które aktywizują seniorów i mogą potencjalnie ograniczyć negatywne konsekwencje starzenia się społeczeństwa. To właśnie środowisko Uniwersytetów Trzeciego Wieku było inicjatorem rozwoju polityki senioralnej w Polsce, współtworzonej z Rządem, Sejmem i Senatem oraz organami samorządu terytorialnego, a także w środowisku lokalnym.

Polityka senioralna priorytetowym wyzwaniem państwa

Zmiany demograficzne wymuszają zajecie się na poważnie polityką senioralną. Starzejące się polskie społeczeństwo jest wyzwaniem dla całej polityki społeczno-ekonomicznej, z którym musi się zmierzyć kilka ministerstw oraz instytucji państwowych. Kwestiami polityki państwa dotyczącej osób starszych na poziomie ustawodawczym w Parlamencie zajmują się Sejmowa Komisja Polityki Senioralnej (PSN), licząca 15 posłów, Sejmowa Komisja Polityki Społecznej i Rodziny (PSR) oraz Komisja Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej w Senacie. Powołany został także Parlamentarny Zespół ds. Uniwersytetów Trzeciego Wieku z Przewodniczącym Michałem Szczerbą.

Na poziomie rządowym seniorami i polityką z nimi związaną zajmuje się Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z Departamentem Polityki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia, Ministra ds. Polityki Senioralnej, Ministra ds. Równego Traktowania, Ministra ds. Społeczeństwa Obywatelskiego ale także Rzecznik Praw Obywatelskich na poziomie krajowych instytucji Praw Człowieka oraz Naczelna Izba Kontroli na poziomie kontroli państwowej.

W biurze Rzecznika Praw Obywatelskich funkcjonuje Komisja ekspertów ds. osób starszych, powołana w dniu 23 lutego 2011 r. przez Rzeczniczkę Praw Obywatelskich prof. Irenę Lipowicz. Obecne zasady jej funkcjonowania określa zarządzenie nr 12/2017 Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie ustanowienia Komisji Ekspertów przy Rzeczniku Praw Obywatelskich. Do współpracy zostali zaproszeni wybitni specjaliści zajmujący się problematyką osób starszych, zaangażowani na rzecz poprawy sytuacji seniorów w Polsce. Główne tematy, którymi zajmuje się Komisja to: dostęp osób starszych do usług medycznych i placówek opieki długoterminowej, a także jakość sprawowanej opieki, dostęp do usług konsumenckich i finansowych, sytuacja osób starszych na rynku pracy, społeczna osób starszych, opieka i zabezpieczenie społeczne dostosowane do potrzeb osób starszych, relacje międzypokoleniowe i postrzeganie osób starszych w społeczeństwie, mediach, administracji publicznej. W ramach Komisji działają zespoły robocze: zespół ds. ochrony zdrowia i opieki długoterminowej, zespół ds. aktywności społecznej osób starszych, zespół ds. osób starszych na rynku dóbr i usług konsumenckich, zespół ds. pracy i zabezpieczenia społecznego. Komisja ta zgodnie z dewizą wiedza – wsparcie – współdziałanie przygotowała wiele wartościowych materiałów, publikacji, opracowań eksperckich.

Rozwiązania wprowadzane w Polsce oraz podejście do praw osób starszych są związane z ogólnym rozwojem podejścia do starzenia się w Europie i na całym świecie. Przykładem na poziomie krajowym jest chociażby efekt działań podejmowanych na forum Unii Europejskiej w 2012 r., w którym obchodzono Europejski Rok Aktywnego Starzenia i Solidarności Międzypokoleniowej. Do bezpośrednich inicjatyw urzeczywistnionych na fali 2012 r. należy ustanowienie osobnego Departamentu ds. Polityki Senioralnej w ówczesnym MPRIPS (na podstawie Zarządzenia nr 68 Prezesa Rady Ministrów z 16 sierpnia 2012 roku za rządów PO-PSL pod przywództwem Donalda Tuska) oraz powstanie i przyjęcie w 2013 r. pierwszych Założeń Długofalowej Polityki Senioralnej do 2020 r., stanowiących załączek szerszego podejścia do polityki senioralnej w Polsce. Przykłady te wskazują, że włączenie się w działania międzynarodowe przynosi korzyści na forum krajowym.

Na czele Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej stoi Agnieszka Dziemianowicz-Bąk, która odpowiada za zabezpieczenie społeczne, fundusze emerytalne, pomoc społeczną i świadczenia oraz kombatantów i osoby represjonowane i traktuje potrzeby seniorów jako jeden z priorytetów. W ministerstwie toczą się prace nad wprowadzeniem podwójnej waloryzacji rent i emerytur w ciągu roku, a kierunkowym zadaniem jest stworzenie takiego mechanizmu systemowego, żeby przy określonym wskaźniku inflacji ta waloryzacja była podwójna. Celem programu jest zapewnienie wsparcia seniorom poprzez umożliwienie im korzystania z oferty na rzecz społecznej aktywności, a także obejmującej usługi w zakresie aktywności ruchowej lub kinezyterapii, oferty edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej i opiekuńczej – zależnie od lokalnych potrzeb. W ramach polityki senioralnej, będącej jednym z priorytetów "Koalicji 15 października" resort pracuje między innymi nad wprowadzeniem większego wsparcia dla osób starszych po stracie małżonka (Renta wdowia). Polityka senioralna resortu będzie zmierzała w kierunku zwiększania niezależności, aktywności, bezpieczeństwa, rozumianego szeroko, jako bezpieczeństwo zdrowotne, zabezpieczenie socjalne, ale też stworzenie możliwości do realizowania swojego potencjału, do korzystania ze swojego doświadczenia. Zadania Departamentu Polityki Senioralnej obejmują tworzenie i rozwój działań skierowanych do seniorów, poprawę systemu wsparcia dla osób starszych, promocję aktywnego starzenia się oraz współpracę międzypokoleniową. Monitoruje on także wdrażane rozwiązania oraz współpracuje z organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz seniorów.

Dotychczas realizacja celów i zadań szeroko pojętej polityki senioralnej była rozproszona w wielu ministerstwach i brak było jej koordynacji, na co wielokrotnie zwracał uwagę w przedstawianych raportach zarówno Rzecznik Praw Obywatelskich jak i Naczelna Izba Kontroli. Obecnie prace nad strategią w obszarze polityki senioralnej są jednym z ważniejszych wyzwań rządu, wyrażonych w grudniowym exposé, słowami premiera D. Tuska: „Zbudujemy najambitniejszy i najnowocześniejszy w Europie system aktywnej opieki nad seniorami.” Nadchodzi więc szansa dla seniorów, że prawdziwa skoordynowana polityka senioralna będzie miała swoje osobne miejsce w konstrukcji nowego rządu. Rząd Koalicji 15 października traktuje politykę senioralną jako zadanie i wyzwanie o charakterze cywilizacyjnym, kulturowym i przecinającym się z polityką w zakresie ochrony zdrowia i stanowi niemałe wyzwanie o charakterze instytucjonalnym i finansowym. Zapowiadana przed laty przez Małgorzatę Kidawę-Błońską potrzeba powołania Pełnomocnika Rządu ds. polityki senioralnej ziściła się. Pierwszym krokiem w celu wzmocnienia polityki senioralnej było utworzenie urzędu Ministra Pełnomocnika do Spraw Polityki Senioralnej, na czele którego stanęła Marzena Okła-Drewnowicz, powołana na tę funkcję przez prezydenta Andrzeja Dudę 13 grudnia 2023 r. Kolejne kroki to realizacja wszystkich zobowiązań rządu, zawartych w umowie koalicyjnej, zmierzających do wzmocnienia niezależności podmiotowości i aktywności osób starszych.

Zgodnie rozporządzeniem prezesa Rady Ministrów z 18 grudnia 2023 r. zadania z zakresu polityki senioralnej, leżące dotąd w gestii Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, będą realizowane przez Ministra ds. Polityki Senioralnej, którego urząd obsługuje kancelaria premiera. Rząd Koalicji 15 października ambitnie odświeża politykę senioralną i przebudowuje struktury w celu wytyczenia nowych perspektyw i możliwości zapewniając, że jest to niezwykle przemyślana, nowoczesna idea, a nasze seniorki i seniorzy szybko odczują radykalną poprawę stosunku państwa do ludzi starszych w Polsce. Zamierza nad tym pracować interdyscyplinarnie z innymi resortami, traktując ten projekt wielowymiarowo. Polityka senioralna powinna być klamrą spinającą wszystkie polityki branżowe i taki też cel stawia sobie Minister do Spraw Polityki Senioralnej Marzena Okła – Drewnowicz.

W wykazie prac rządu opublikowano informacje o projektach uchwał, które precyzują, że do zadań z zakresu polityki senioralnej należy obsługa m. in. programu "Senior plus" na lata 2021-2025 i programu na rzecz osób starszych "Aktywni plus" na lata 2021-2025. Zaznaczono, że cele programów się nie zmieniają. "Senior plus" program dla samorządów ma przynieść seniorom szerszą ofertę kulturalną, edukacyjną i aktywizacyjną. Pieniądze z programu mogą być przeznaczone na tworzenie lub utrzymanie dziennych domów i klubów seniora. „Aktywni plus” to rządowy program dotacyjny dla organizacji sektora pozarządowego. W jego ramach realizowane są projekty, które m.in. zapewniają osobom starszym różnorodne formy aktywności dostosowane do ich potrzeb i możliwości. Program zakłada cztery priorytety: "aktywność społeczna", "partycypacja społeczna", "włączenie cyfrowe" i "przygotowanie do starości".

Aktualnie odbywają się wspólne posiedzenia resortów i sejmowych Komisji Polityki Senioralnej i Polityki Społecznej i Rodziny w celu wypracowania jak najlepszych rozwiązań polityki senioralnej odpowiadających różnym potrzebom seniorów. W tym duchu przygotowywane są obecnie odpowiednie zmiany zarówno do ustawy o osobach starszych, jak i ustaw, które mają na celu wzmocnienie instytucjonalne obszaru polityki senioralnej. Posłowie dwóch komisji sejmowych - Polityki Senioralnej oraz Polityki Społecznej i Rodziny - przyjęły Informację o sytuacji osób starszych w Polsce za 2022 r. . Minister ds. Polityki Senioralnej Marzena Okła-Drewnowicz oraz Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Agnieszka Dziemianowicz-Bąk przedstawiły plany na najbliższe lata w zakresie polityki senioralnej, obiecując znaczące rozszerzenie zakresu wsparcia państwa kierowanego do seniorów, przy jednoczesnej kontynuacji działań poprzedników w tym obszarze. Koalicyjny rząd przygotowuje wiele nowych rozwiązań dla seniorów. Wznowione zostaną prace legislacyjne nad projektami, które w Sejmie poprzedniej kadencji zostały odrzucone, nie były procedowane lub utknęły w zamrażarce, a więc projekty dotyczące: drugiej waloryzacji emerytur, renty wdowiej, zasiłku

pogrzebowego. Natomiast istniejące już programy oraz świadczenia będą realizowane w rozszerzonym zakresie. Będą też miały charakter systemowych rozwiązań.

Polityka senioralna potraktowana jako wyzwanie cywilizacyjne, wymaga projektów ustaw, powołania odpowiednich instytucji, umocowania prawnego i będzie realizowana przez MRPiPS oraz minister ds. polityki senioralnej. W grudniu 2023 r. powstała Rada ds. Polityki Senioralnej jako najważniejsze gremium konsultacyjne i doradcze dla Minister ds. Polityki Senioralnej, które będzie zespołem roboczym z udziałem seniorów, inicjującym różne rozwiązania służące wspieraniu osób starszych, ze szczególnym uwzględnieniem tych, którzy pozostają w domu bo nie są już mobilni. W Radzie zasiadają osoby wyróżniające się wiedzą i doświadczeniem w kwestiach polityki senioralnej, powołane spośród kandydatów zgłoszonych przez: poszczególne jednostki samorządu terytorialnego oraz związki tych jednostek, administrację rządową, organizacje pozarządowe, organizacje pracodawców oraz związki zawodowe (w jej składzie będzie też obecny przedstawiciel OPZZ), a także uczelnie i instytucje badawcze. Rada ma promować działania z zakresu polityki senioralnej, ale także przedstawiać swoje konkretne rozwiązania. Rada ma promować działania z zakresu polityki senioralnej, ale także przedstawiać swoje konkretne rozwiązania. Rząd zamierza wprowadzić bon senioralny dla osób wymagających opieki, który ma wesprzeć przede wszystkim usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania. Projekt ustawy w tej sprawie jest już przygotowywany i niebawem zostanie skierowany do szerokich konsultacji, m.in. z samorządami, bo to one będą w dużej mierze je realizowały.

Ponadto, powstaje Międzyresortowy Zespół ds. opieki długoterminowej, łączący Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Zdrowia, którego zadaniem będzie skoordynowanie systemu opieki długoterminowej bez luk, żeby nie pozostawić żadnego seniora bez wsparcia w tym zakresie. Konieczne jest skoordynowanie funkcjonowania ZOL-ów i DPS-ów oraz rozwiązanie kwestii ich finansowania, ale też opieki środowiskowej i opieki świadczonej ze strony ochrony zdrowia. W tej sprawie w Ministerstwie Zdrowia spotkały się szefowa tego resortu Izabela Leszczyńska, Minister ds. Polityki Senioralnej Marzena Okła-Drewnowicz oraz prof. dr hab. Katarzyna Wieczorkowska-Tobis, Przewodnicząca Zarządu Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego, która przedstawiła także rekomendacje środowiska naukowego w obszarze prowadzonych polityk publicznych. Spotkanie w Ministerstwie Zdrowia zakończyło się deklaracją współpracy pomiędzy Ministerstwem Zdrowia, Ministrem ds. Polityki Senioralnej, a Polskim Towarzystwem Gerontologicznym w zakresie tworzenia i wdrażania odpowiedzialnej polityki senioralnej w obszarze zdrowia. Współpraca międzyresortowa jest niezbędna przy tworzeniu skutecznych mechanizmów wsparcia dla osób starszych, które pozwolą im na jak najdłuższe pozostanie w domu i utrzymanie samodzielności. Wyzwaniem tym zajmą się w tworzonej grupie przedstawiciele Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wraz z ekspertami zajmującymi się opieką geriatryczną i paliatywną. Zespół formalnie zostanie powołany decyzją premiera.

Wreszcie po wielu latach zostanie nowelizowana ustawa o osobach starszych, uwzględniając postulaty seniorów i organizacji ich zrzeszających, zostanie prawnie umocowany Obywatelski Parlament Seniorów, który będzie stanowił silny głos doradczy dla rządu i parlamentu. Już od dawna w gremiach senioralnych padały wnioski, że organizacje senioralne powinny być partnerami władz w tworzeniu i realizacji zasad polityki senioralnej, zgodnie z dewizą „nic o nas bez nas”. Przy tworzeniu zasad realizacji polityki senioralnej za istotne uznano domaganie się od jednostek samorządu terytorialnego, by sprawami seniorów zajmowała się jedna komórka organizacyjna. Nie można dopuścić by sprawy seniorów były rozproszone w kilku komórkach.

Przygotowywane są też rozwiązania mające na celu szczególne wzmocnienie osób i ich rodzin, które zmagają się z chorobami otępiennymi. W sposobie rozwiązania tego problemu ma pomóc NIK, której kontrola wykaże, jak obecnie wygląda opieka nad osobami dotkniętymi chorobą otępienną. Ministerstwo Zdrowia rozpoczęło prace zmierzające do powołania 300 centrów całodobowej opieki dla osób 75 plus, a więc obowiązku wynikającego z zapisów ustawy o szczególnej opiece geriatrycznej;

Rzeczpospolita seniorów

9 stycznia w Sejmie odbyła się debata sejmowa o polityce senioralnej i seniorach wraz z konsultacjami społecznymi środowisk senioralnych w zakresie - rola organizacji senioralnych w aspekcie rewolucji demograficznej. W debacie uczestniczyli przedstawiciele największych organizacji senioralnych: Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Obywatelskiego Parlamentu Seniorów, Uniwersytetów Trzeciego Wieku i Ogólnopolskiego Porozumienia o Współpracy Rad Seniorów a organizatorem było Stowarzyszenie Seniorzy 2050. Udział w debacie wzięli też członkowie władz centralnych z Minister ds. polityki senioralnej panią Marzeną Okła - Drewnowicz i Minister ds. społeczeństwa obywatelskiego panią Agnieszką Buczyńską. Były też posłanki i posłowie reprezentujący rządzącą koalicję. Dyskutowano o wyzwaniach demograficznych i ich znaczeniu dla polityki senioralnej, o konieczności stworzenia rozwiązań systemowych w zakresie opieki nad osobami starszymi tracącymi samodzielność, o uwarunkowaniach zwiększenia aktywności zawodowej i społecznej osób starszych, o konieczności większego wpływu seniorów na procesy legislacyjne w sprawach dotyczących istotnych problemów środowiska, o potrzebie współdziałania organizacji i ruchów senioralnych w interesie całej społeczności. Obie ministery zadeklarowały chęć współdziałania i przedstawiły pierwsze decyzje m. in. o powołaniu nowej Rady ds. Polityki Senioralnej. Jako seniorzy będziemy uważnie śledzić realizację zapowiedzianych działań i domagać się zmian w prawie, umocowujących funkcjonowanie OPS.

Ważne wyzwania dla polityki senioralnej

W celu właściwego ukierunkowania społeczeństw na tworzenie środowisk wspierających ogłoszono Dekadę Zdrowego Starzenia się Organizacji Narodów Zjednoczonych (2021–2030) jako globalną współpracę, dostosowaną do dziesięciu lat realizacji celów zrównoważonego rozwoju, mającą na celu poprawę życia osób starszych, ich rodzin i społeczności, w których się znajdują, mieszkają.

Na poziomie krajowym korzystnym efektem podjętych działań włączenia się w działania międzynarodowe było utworzenie i przyjęcie dokumentu Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność, który jednak w opinii RPO wymaga modyfikacji poprzez wskazanie źródeł finansowania i uwzględnienie partnerskiego podejścia do seniorów. Kluczowe znaczenie ma kompleksowe znowelizowanie ustawy o osobach starszych obejmujące m.in. wprowadzenie koordynacji i ewaluacji polityki senioralnej.

Przy nowym podejściu do polityki senioralnej warto wykorzystać rekomendacje i zidentyfikowane problemy RPO wskazujące jak polepszyć politykę senioralną, umożliwiającą skuteczną ochronę praw starszych obywateli. Chodzi o to, by najważniejsze wartości zapisane w Konstytucji - takie jak godność i równe traktowanie - realizowano w sytuacji nadchodzącej zmiany proporcji między generacjami. Zasadą powinno być partnerskie traktowanie osób starszych jako współtwórców działań podejmowanych na ich rzecz, a posiadających autonomię - niezależnie od stopnia sprawności.

1.RPO apeluje też o systematyczny przegląd polityk publicznych pod kątem eliminowania systemowej dyskryminacji ze względu na wiek.

2.RPO uważa, że warto podjąć refleksję nad przygotowaniem innowacyjnych rozwiązań systemowych w kontekście transferów społecznych kierowanych bezpośrednio do gmin w postaci

subwencji senioralnej, analogicznej do subwencji edukacyjnej, wspierającej kompleksowe działania na rzecz aktywnego starzenia się, zgodnie z lokalną diagnozą sytuacji i potrzebami osób starszych. Nadal większość programów ma charakter projektowy, a nie systemowy. Powoduje to, że osoby starsze, mieszkające w gminach, które nie wystąpią o środki z wymienionych programów, są pozbawione różnego rodzaju usług. Z kolei osoby starsze mieszkające w gminach startujących w konkursach nie mają zapewnionej ciągłości otrzymywanych usług.

3. W ocenie Rzecznika przyjęcie przez Radę Ministrów Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2022-2030 zwiększa nadzieję na wprowadzenie założeń w celu zwalczania ageizmu, w tym dyskryminacji ze względu na wiek. Brakuje jednak przeglądu istniejących lub tworzonych polityk społecznych pod kątem wyrównywania szans osób starszych. Z dotychczasowych analiz wynika bowiem, że w poszczególnych politykach działania dotyczące osób starszych nadal stanowią znikomy procent lub są pomijane. Ponadto mają co do zasady charakter działań socjalnych, nie zaś opartych o uznanie praw osób starszych do uczestnictwa w życiu społecznym na równi z innymi (przykładem może być polityka pn. Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 oraz projekt założeń do ustawy wprowadzającej asystencję osobistą dla osób z niepełnosprawnościami).

4. Ogromnym problemem jest przemoc wobec osób starszych i ich zaniedbanie zarówno w miejscu zamieszkania, jak i w placówkach opiekuńczych, brak usystematyzowanych danych oraz brak efektywnych mechanizmów zgłaszania nadużyć, zwłaszcza w odniesieniu do starszych osób potrzebujących wsparcia w czynnościach życia codziennego. Plaga dzisiejszych czasów jest przemoc w przestrzeni publicznej, mowa nienawiści i przestępstwa motywowane uprzedzeniami.

5. RPO postuluje wyjęcie działań skierowanych do ogółu osób starszych z dziedziny pomocy społecznej, które wpisywałoby się w obecną tendencję podchodzenia do praw osób starszych z perspektywy praw człowieka, a nie ochrony socjalnej. Zmiana postrzegania osób starszych jako jedynie odbiorców pomocy społecznej w kierunku pełnoprawnych uczestników życia społecznego jest jednym z kluczowych argumentów za opracowaniem i przyjęciem nowej konwencji o prawach osób starszych. W kwietniu tego roku Grupa Robocza ONZ ds. Starzenia się przyjęła decyzję dotyczącą identyfikacji możliwych luk w ochronie praw osób starszych i najlepszego sposobu zaradzenia im.

6. RPO zwraca uwagę na niedostateczne informowanie na temat zasad i regulacji dotyczących możliwości i wysokości świadczeń z systemu zabezpieczenia społecznego. Aby odpowiednio przygotowywać przyszłych emerytów do okresu pobierania świadczeń, należy wcześniej prowadzić edukację, która pozwoli na podejmowanie świadomych decyzji o przechodzeniu na emeryturę na określonych warunkach/zasadach.

7. W obszarze zdrowie i opieka zdrowotna zauważalny jest brak kompleksowej opieki nad zdrowiem seniorów. Istnieje potrzeba stworzenia uniwersalnego modelu podstawowej opieki medycznej dostosowanego do potrzeb wynikających z deficytów funkcjonalnych, środowiskowych i socjalnych osób starszych, na co wskazuje Najwyższa Izba Kontroli już od 2014 r.

8. Konieczna jest współpraca pomiędzy podmiotami wykonującymi działalność leczniczą a ośrodkami pomocy społecznej oraz między pielęgniarzkami środowiskowymi a pracownikami socjalnymi.

9. Istnieje potrzeba wprowadzenia do kompleksowego planowania i świadczenia opieki stanowiska menedżera opieki (sprawdzonego w innych krajach), zatrudnianego przez gminę, jako łącznika pomiędzy osobą starszą i jej rodziną a dostępnymi lokalnie usługami opiekuńczymi i zdrowotnymi.

10. Brak aktualizowanej diagnozy rzeczywistych potrzeb zdrowotnych i opiekuńczych osób starszych niepełnosprawnych stanowi barierę w tworzeniu odpowiedniego systemu leczenia i wsparcia opiekuńczego.

11. Potrzebne jest przygotowanie w każdej gminie planów rozwoju usług zdrowotnych i opiekuńczych dla osób starszych na podstawie realnej diagnozy sytuacji i potrzeb, co wymaga podejmowania przez samorządy działań mających na celu uzyskiwanie i gromadzenie rzetelnych informacji o populacji osób starszych oraz ich potrzebach zdrowotnych i opiekuńczych.

12. Zauważalny jest nierówny dostęp do opieki zdrowotnej i wsparcia opiekuńczego, zwłaszcza na terenach wiejskich.

13. Brak koordynacji działań między sektorem zdrowotnym i społecznym oraz między różnymi świadczeniodawcami usług dla seniorów w ramach tego samego sektora. Współdziałanie obu ministerstw wobec procesu starzenia się społeczeństwa wymaga wyraźnej delegacji ustawowej z opisem procedur tej współpracy, zasad ich nadzoru, koordynacji i kontroli. Obecnie odpowiedzialność za realizację celów przez ministerstwa jest rozmyta.

14. Istnieje potrzeba utworzenia w Ministerstwie Zdrowia Departamentu Zdrowia Seniorów, koncentrującego się na zdrowotnych potrzebach osób starszych w powiązaniu z opieką długoterminową w środowisku i instytucjach, ściśle współpracującego z istniejącym już Departamentem Polityki Senioralnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Jedynie dwustronna współpraca i współdziałanie między bliźniaczymi departamentami senioralnymi w tych dwóch ministerstwach daje szansę na integrację i koordynację działań w sprawach seniorów, przejrzystość wydatkowania funduszy oraz oszczędności dla płatnika.

15. Niedofinansowanie ochrony zdrowia i opieki nad osobami starszymi. Brak zarówno standardów jakości, bezpieczeństwa i monitoringu usług opiekuńczych świadczonych w domu osoby starszej potrzebującej wsparcia, jak i kryteriów kwalifikacji opiekunów.

16. Niedostrzeganie problemów oraz potrzeb zdrowotnych i opiekuńczych osób starszych mieszkających w jednoosobowych gospodarstwach.

17. Niedostatki profilaktyki zdrowotnej i inwestowania w sieci wsparcia.

18. Naruszanie praw osób starszych przez nierówne traktowanie w dostępie do różnych usług i świadczeń pieniężnych.

19. Naruszanie praw mieszkańców domów pomocy społecznej, opisane m.in. w raportach Biura RPO z wizytacji przeprowadzonych w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur.

20. Łamanie praw osób starszych w prywatnych placówkach opieki długoterminowej.

21. Przestrzenie publiczne niedostosowane do potrzeb seniorów

22. Zagrożenie bezpieczeństwa publicznego osób starszych.

23. Wykluczenie cyfrowe osób starszych.

Warunkiem całościowej polityki senioralnej jest też efektywna współpraca między różnymi resortami.

Rząd Koalicji 15 października ma wiele do nadrobienia w sferze polityki senioralnej w aspekcie międzynarodowych zobowiązań. W międzynarodowym systemie praw człowieka zauważalny jest brak osobnego traktatu poświęconego osobom starszym.

1. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny wzywa, by na szczeblu międzynarodowym – w sposób gwarantujący czynny udział organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących osoby starsze i odpowiednich zainteresowanych stron – przyjęto Konwencję ONZ o prawach osób starszych do korzystania z równych praw człowieka w podeszłym wieku na wzór Konwencji ONZ o prawach dziecka czy też Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Konwencja ta mogłaby przyczynić się znacząco do realnej poprawy przestrzegania praw osób starszych. Konieczne jest zaangażowanie rządu, RPO i NGO w prace na rzecz opracowania Konwencji ONZ o prawach osób starszych, poparcie dla jej opracowania i przyjęcia oraz aktywne działanie na rzecz pozyskania poparcia wśród innych państw członkowskich ONZ. Dalsze aktywne analizowanie kwestii diskutowanych na forum ONZ i przygotowanie zmian legislacyjnych w polskim ustawodawstwie pod kątem usuwania identyfikowanych luk w uregulowaniu praw osób starszych. Nowa konwencja ONZ o prawach

osób starszych wprowadziłyby międzynarodowe standardy, stanowiące punkt odniesienia dla tworzenia polityki senioralnej w Polsce i w innych państwach na całym świecie.

Niezwykle istotne jest większe zaangażowanie rządu w prace nad powstaniem Konwencji ONZ o prawach osób starszych, które może przyczynić się do poprawy realizacji polityki senioralnej w kraju. Warunkiem całościowej polityki senioralnej jest też efektywna współpraca między różnymi resortami. Według RPO opracowanie i przyjęcie Konwencji byłoby milowym krokiem w pracy nad niezbędnymi zmianami. Wspierałaby ona rządzących na poziomie lokalnym i centralnym we wprowadzaniu niezbędnych rozwiązań. Obywatele mogliby zaś odwoływać się do niej w kontaktach z administracją publiczną.

2. Zaangażowanie w forum grupy roboczej ONZ ds. starzenia się (Open-ended Working Group on Ageing, *OEWSGA*), gdzie toczą się intensywne prace w celu przygotowania dokumentu ONZ o lukach w międzynarodowej ochronie praw osób starszych i o najlepszym sposobie zaradzenia zidentyfikowanym brakom, takim jak np. brak ochrony przed ageizmem, brak prawa do opieki długoterminowej i paliatywnej, brak prawa do edukacji w starszym wieku.

3. Konieczne jest włączenie do tej konwencji prawa do edukacji. Ważnym jest upowszechnienie zrozumienia wagi i znaczenia edukacji w starszym wieku oraz uzyskanie większej spójności działań w powszechnej polityce edukacyjnej wobec osób starszych. RPO apelował o wypracowanie spójnego modelu współpracy pomiędzy resortami, zwłaszcza Ministerstwem Rozwoju, Pracy i Technologii, w kompetencjach którego znajduje się koordynacja działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, Ministerstwem Edukacji i Nauki, które koordynuje działania na rzecz uczenia się przez całe życie oraz Ministerstwem Rodziny i Polityki Społecznej. Efektem tego współdziałania powinna być powszechnie dostępna edukacja dla osób starszych o wysokiej jakości, zaprojektowana na miarę potrzeb, możliwości i aspiracji tej grupy społecznej, odpowiednio odzwierciedlona w raportach z realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Biorąc pod uwagę demograficzne starzenie się społeczeństwa, a także szybko zmieniające się warunki otoczenia wydaje się, że znaczenie kontynuacji lub wznawiania nauki w starszym wieku będzie rosnąć. Formalnie nie mamy ograniczeń wiekowych w zakresie możliwości edukacji. Brakuje jednak systemowego podejścia do kształcenia osób starszych, odzwierciedlonego w odpowiednich regulacjach prawnych.

4. Niezbędne jest ustanowienie środków ochrony prawnej przed dyskryminacją ze względu na wiek w dostępie do oświaty i szkolnictwa wyższego. Zakaz nierównego traktowania z powodu wieku, na gruncie tzw. ustawy równościowej, ograniczony jest wyłącznie do szeroko rozumianego kształcenia zawodowego.

5. Istnieje potrzeba ratyfikacji Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej (ZEKS), podpisanej w 2005 r. Karta zawiera zobowiązania o kluczowym znaczeniu dla korzystania z praw człowieka przez osoby starsze zgodnie z międzynarodowymi standardami.

6. Konieczne jest wprowadzenie zakazu każdej formy dyskryminacji ze względu na wiek w związku z uchwaloną 7 października 2021 r. rezolucją Rady Praw Człowieka ONZ w sprawie praw osób starszych i przeciwdziałania ageizmowi. Rezolucja wzywa państwa członkowskie ONZ m.in. do zakazania każdej formy dyskryminacji ze względu na wiek oraz do przyjęcia i wdrożenia niedyskryminujących polityk publicznych, krajowych strategii, planów akcji, regulacji prawnych oraz do promocji i zapewnienia pełnej realizacji praw człowieka i podstawowych wolności osobom starszym, w tym w obszarze zatrudnienia, ochrony prawnej, mieszkalnictwa, edukacji i szkoleń, dostępu do technologii, oraz do wsparcia finansowego, socjalnego, opieki zdrowotnej, opieki długoterminowej i paliatywnej, jednocześnie zapewniając konsultacje z osobami starszymi i ich uczestnictwo. Tymczasem w Polsce zakaz dyskryminacji ze względu na wiek dotyczy jedynie obszaru zatrudnienia i dostępu do szkoleń (na mocy ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania z 3 grudnia 2010 r.). Nadal brakuje ustawowego zakazu dyskryminacji w innych obszarach, na które wskazano ww. rezolucji Rady Praw Człowieka.

7. Włączenie się w debatę zapoczątkowaną w ramach Unii Europejskiej wokół Zielonej Księgi w sprawie starzenia się, opublikowanej z inicjatywy Dubravki Suica, wiceprzewodniczącej Komisji Europejskiej w celu wywarcia wpływu na kształt przyszłego możliwego wsparcia ze strony Unii dla działań na rzecz osób starszych i spójności społecznej w obliczu zmiany demograficznej.

8. Włączenie się w istotną inicjatywę UE Konkluzji Rady Europejskiej -przygotowania strategii w zakresie uwzględnienia kwestii starzenia się we wszystkich politykach publicznych, jak również do promowania spójnych i skoordynowanych polityk publicznych, zapewniających łagodne przechodzenie na kolejne etapy życia. W Konkluzjach postuluje się także zwiększenie dostępności usług w zakresie opieki zdrowotnej, w tym usług opieki długoterminowej, z zapewnieniem zintegrowanych usług skoncentrowanych na potrzebach osób z niej korzystających. W Konkluzjach wskazano również na potrzebę przyspieszenia integracji usług socjalnych i opieki zdrowotnej, modernizacji systemu zabezpieczenia społecznego oraz uzupełnienia luk w prawie w zakresie ochrony praw osób starszych, zwalczania dyskryminacji i ageizmu, także poza rynkiem pracy, w tym np. w edukacji, dostępie do dóbr i usług oraz zabezpieczenia społecznego. Zaprasza się państwa członkowskie UE do przyjęcia zintegrowanego podejścia do starzenia się społeczeństw przy czym składają się na to perspektywa podejścia opartego na prawach człowieka, a także perspektywa cyklu całego życia – z uwzględnieniem różnic między kobietami i mężczyznami.

9. Europejska Strategia na rzecz osób starszych. Dotychczas nie zaproponowano kompleksowej polityki dotyczącej starzenia się czy też polityki koncentrującej się wyłącznie na osobach starszych, dlatego UE musi przyjąć nową europejską strategię na rzecz osób starszych, której podstawowym celem byłaby ochrona wszystkich ich praw, a także ich pełne uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym. Nowa europejska strategia na rzecz osób starszych przyczyni się do niezbędnej zmiany podejścia do polityki dotyczącej wieku i osób starszych obecnie i w przyszłości.

10. Włączenie się w prace nad opracowaniem Europejskiej Strategii na Rzecz Osób Starszych. Strategia ta wspierałaby pełne włączenie i udział osób starszych w społeczeństwie oraz pomogłaby w walce z postrzeganiem osób starszych. Konieczne jest zwalczanie dyskryminacji ze względu na wiek i promowanie społeczeństwa długowieczności. Strategia ta powinna między innymi uwzględniać potrzeby osób starszych w zakresie zatrudnienia, edukacji oraz zdrowia i opieki, powinna pomóc zmienić obecne postrzeganie osób starszych jako ciężaru i kosztu dla społeczeństwa. Aktywne starzenie się, elastyczne uczestnictwo w rynku pracy i rozsądna polityka w zakresie opieki długoterminowej to jedne z głównych warunków wstępnych umożliwiających ludziom utrzymanie produktywności po przejściu na emeryturę oraz dalsze uczestnictwo w życiu gospodarczym i społecznym. Jednak droga do niedyskryminacji seniorów w Europie jest nadal pełna przeszkód – jak wynika z konferencji w Madrycie, wyeliminowanie zachowań związanych ze starzeniem się, zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i zmniejszenie przepaści cyfrowej zajmuje pierwsze miejsca na liście zadań decydentów unijnych i krajowych. Główne przesłanie dotyczy pilnej potrzeby uczynienia naszego społeczeństwa i naszych instytucji demokratycznych umiejętnościami uczenia się na temat długowieczności. Dłuższe średnie trwanie życia ma wpływ na plany życiowe, edukację i uczenie się przez całe życie oraz na emeryturze. Musimy przenieść narrację ze starzejącego się społeczeństwa na gospodarkę i społeczeństwo przy czym ważne jest, aby jakość życia nie pogarszała się wraz z wiekiem. Nową strategię, musi wesprzeć walka z dyskryminacją ze względu na wiek. W miarę jak świat staje się cyfrowy, osoby z ograniczoną umiejętnością obsługi komputera lub nieposiadające dostępu do Internetu będą napotykać coraz więcej przeszkód w korzystaniu z usług finansowych lub administracyjnych, co sprawia, że ogromne znaczenie ma zlikwidowanie przepaści cyfrowej między pokoleniami.

Potrzebna jest nam polityka, która spowoduje zmianę kulturową i sprawi, że osoby starsze będą bardziej widoczne i wzmocnione. Będzie to miało wpływ na różne pokolenia, ponieważ będzie opierać się na szacunku i solidarności między pokoleniami. Jednym słowem

potrzebne są ramy strategiczne o podejściu całościowym, tworzące podwaliny pod trwałe, aktywne i zdrowe społeczeństwo oraz europejski pakt na rzecz solidarności międzypokoleniowej.

Opracowała

kmdr w st. spocz. Bożena Szubińska